

Lektorski pogled na novinarske izdelke

Novinarsko poročanje je odgovorno početje, saj zahteva po eni strani objektivno točno vsebino, in to čim prej, po drugi strani pa naslovniki pričakujemo, da bo to podano jezikovno pravilno. Novinarji imajo torej tako vlogo obveščati kot tudi jezikovno vzgajati, a se tega drugega premalo zavedajo oni sami, novinarji, in tudi njihovi nadrejeni, uredniki, odgovorni uredniki, lastniki medijskih hiš. Če pa bi se vsi ti zavedali, da nastopajo tudi v vlogi pomembnega ustvarjalca jezikovne norme, saj postaja to, kar iz dneva v dan beremo in poslušamo, za javnost vzorec za posnemanje, bi vsi skupaj o jeziku več razmišljali in bi bila skrb za jezik, z obveznim občasnim osveževanjem znanja, prva zahteva. V današnjem času, ko je vse podrejeno samo denarju in zniževanju stroškov, pa je utopično pričakovati, da bo v novinarskih okoljih predvideno kaj časa (in sredstev) za jezikovno usposabljanje in da bodo šefi zahtevali in podpirali čim večjo jezikovno kultiviranost pišočih. O tem je napisala odličen članek novinarka Tatjana Pirc v reviji Dialogi (2016, številka 7-8). In ker je skrb za jezik zato prepuščena vsakemu posebej in v najboljšem primeru lektorski službi posamezne medijske hiše, postajajo mediji eden najvplivnejših jezikovnih onesnaževalcev, s tem pa se vključujejo v začarani krog, ki stopnjuje slovensko jezikovno neuspešnost, to je krog, ki ga predstavljajo današnja z vsem drugim prezaposlena družina, šola, v kateri morajo na vseh stopnjah vsi izdelati, in mediji, ki se borijo samo za naklado in za 'pokrivanje dogodkov'. Zaradi takega stanja s(m)o lektorji še najbolj podobni gasilcem, ki varujejo jezik pred najhujšim, namesto da bi bili prvi, kritični bralci, jezikovni svetovalci, (sprejet strokoven) podaljšek šolskega jezikovnega učnega procesa. In jezika tako ne ogroža angleščina, pač pa predvsem jezikovna brezbržnost slovensko govorečih in pišočih. Ker pa so tudi med novinarji taki, ki bi radi sami, brez pomoči pisali (in govorili) pravilno, naj tu opozorim na odličnega sodobnega 'prvega pomočnika v sili', portal Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša SAZU ZRC fran.si, na katerem najdeš podatke iz [pravopisa](#), [SSKJ](#), [vrste slovarjev](#), [odgovore jezikovne in terminološke svetovalnice](#) ... Zelo uporabno in vedno pri roki!

Na delavnici smo, ker je bila prva, porabili nekaj več časa za predstavitev kompleksnosti lektorskih jezikovnih posegov, potem pa smo naš pogovor začeli z nekaj čisto tehničnimi napotki.

Računalnik in izbira jezika

Za lažje delo poskrbite, da boste imeli na računalniku izbran jezik, v katerem pišete (torej slovenski) – to omogoča (sprotno) preverjanje črkovanja in pravopisa, izbiro pravih narekovajev ...

Računalnik in vezaj (-) oziroma pomišljaj (–)

Pri delu z računalnikom vam bo ta po svoji logiki izbiral vezaje (kratka črtica, ločilo za povezovanje delov besed (C-vitamin) in besed (črno-bel), s pomenom 'in') in pomišljaje (dolga črtica, ločilo na ravni stavka, s pomenom 'od – do'). Če mu te odločitve nočete prepustiti, lahko pomišljaj izberete s hkratnim pritiskom na tipki **ctrl** in za **znak minus** na številčnem delu tipkovnice.

Nedeljivi presledek

Natančni pisci bodo računalniku preprečili samovoljo tudi pri prelamljanju vrstice na tistih mestih, kjer to ni primerno, npr. **na meji med izrazom za količino in mersko enoto**. Da ostane **10 km** napisano tako skupaj (z obveznim presledkom), dosežemo tako, da po tem, ko smo natipkali 10,

namesto navadnega presledka zahtevamo nedeljivi presledek, tako, da stisnemo hkrati tri tipke: shift, ctrl in preslednico. To povelje uporabimo tudi pred ločiloma ... in –, pred katerima je obvezen presledek (obvezen je tudi za njima, saj sta obojestransko nestični ločili), kar bi računalnik sicer lahko razumel kot možnost preloma vrstice in bi zato ločili lahko prenesel v novo vrstico, kar pa ni pravilno. S tropičjem in pomišljajem se poved praviloma ne sme začeti.

Ko smo že govorili o treh pikah, smo omenili tudi nepotrebnost vejice pred tem ločilom (in tudi pred vsebinsko enako okrajšavo itd.) – še več o tem ločilu najdete izčrpno poljudno razloženo na spletni strani Lektorskega društva, v povzetku jezikovnega pogovora 28. 3. 2017 ([povzetek](#)).

Ena črka spremeni pomen, več črk pomeni izgubo časa/prostora

Oživeti in **oživiti** ni isto, razlika je med **umešati** in **vmešati**, med **delaven** in **deloven**, med **opravičiti** in **upravičiti**, po drugi strani pa je **prenehati** in **nehati** isto, pa **zaustaviti** in **ustaviti**, **navajen** in **vajen**, **nasploh** in **sploh** ...

Kaj smo se naučili v šoli

V šoli smo se naučili marsikaj, pri tem pa smo si mogoče kaj tudi narobe zapomnili. Take narobe 'naložene' omejitve lahko razberemo v pogosto neupravičenem nadomeščanju osebnega zaimka **jaz** z zaimkom **sam**; v odklonilnem odnosu nekaterih do veznika **pa**, ki ima pridih pogovornosti samo kot vezalni veznik (jaz pa ti pa ...), sicer pa je v besedilu zelo uporaben, skoraj nenadomestljiv. To sklepamo tudi po nadomeščanju veznika **in** z bolj 'papirnatim' **ter** (mi **ter** vi) in po preganjanju glagola **spadati** (ker morda spominja na germanizem **pasati**?) in njegovem nadomeščanju z 'bolj finim' **soditi**, ki pa je pomensko nekaj drugega, rezerviran za sodstvo ...

Pravopis in lektor

izgradnja = gradnja, graditev

Pravopis predpisuje nekaj, lektor pa pri tem včasih lahko izbira. Tako bo nepravilna **izgradnja** ponekod nadomeščena z **gradnja**, kje drugje pa z **graditev** – po pravopisu je sprejemljivo oboje, v različnih uredništvih pa veljajo glede tega različni dogovori.

preučiti : proučiti

Zgled prave lektorske neenotnosti sta glagola **preučiti** in **proučiti**, ki po pravopisu ne pomenita čisto istega, se je pa začel njun pomen prekrivati, zato ker nekateri lektorji preganjajo glagol **proučiti**, češ da ima srbohrvaško predpono **pro-**. Pravopis tega preganjanja ne podpira.

kdajkoli

Vsak lektor bo verjetno popravil nepravilni prislov **kdajkoli**, in sicer večinoma kar s **kadarkoli**, čeprav bi bila včasih primernejša zamenjava kar **kdaj**, **kdaj prej**, **sploh kdaj**: **Kdajkoli** > **Kadarkoli** sem prišel, si tičal pri računalniku. To vprašanje je bolj pereče kot **kdajkoli** > kot **kdaj prej**. Pravopis takega (drugega) zgleda (še) ne ponuja! Še primer iz spletne prakse: Medkulturni dialog je pomembnejši **kot kdajkoli prej** ([siol.net](#)). > **kot kdaj prej**/mehanični popravek bi bil: **kot kadarkoli**.

Če hočeš lektorju 'vreči kost', mu nastaviš besede, kot so **obeležje**, **zaskrbljujoč**, tudi **pričeti** (ki v medijih spodriva obliko s predpono **za-**, začeti, medtem ko je v pogovornem jeziku razmerje obratno).

Najpogostejše težave s predlogi:

poleg, zraven, razen

Na dolgo in široko bi lahko govorili o trojici predlogov, ki so za nekatere kar popolne sopomenke: **poleg, zraven** in **razen**, pa čeprav to niso. Predlog **poleg** uporabljamo za dodajanje, **zraven** je za bolj prostorsko razmerje, **razen** pomeni nasprotno, izvzemanje, zaradi pogosto napačne rabe pa že pridobiva tudi pomen 'poleg', kar je v pravopisu označeno s 'publicizem'. Pogosta napaka je uporaba predloga **poleg** za zvezo z glagolom, ki ne zahteva roditelja ali tožilnika. Pravilno bi bilo Poleg petja ljubi aranžiranje, napačno pa je **Poleg petja** se ukvarja še z aranžiranjem. >> Ukvarja se s petjem in aranžiranjem. Ukvarja se s petjem in poleg tega še z aranžiranjem. **Poleg tega**, da se ukvarja s petjem, se ukvarja še z aranžiranjem. Na izpostavljenem začetku torej previdno s predlogom **poleg** – preverite, kateri sklon zahteva glagol!

prek, preko, čez

Naslednja zanimiva trojica predlogov je **prek, preko, čez**. Stari pravopisi so obliko **preko** preganjali kot neslovensko (in nekateri pisci in lektorji se tega še vedno držijo – stara navada pač), kaj bomo uporabili, pa je odvisno od sobesedila: za izražanje količine lahko vse tri nadomesti primerjava **več kot** – več kot milijon = prek(o) milijon. Sicer pa nekateri **prek/preko** zdaj prepogosto uporabljajo tudi za zveze, v kakršnih se je doslej uporabljal predlog **po**: **po** radiu, televiziji, telefonu : **preko** spleta, Skypa, Twitterja ... Tudi tu je primernejši predlog **po**.

brez da bi!!!

Dejstvo je, da napake bolj vlečejo k posnemanju kot zgledi dobre prakse, zato se hitro širi nepravilna raba **brez da bi**. Čisto tehnična razlaga, zakaj je to narobe: **brez** je predlog, predlogi pa so slovnične besede, ki stojijo pred samostalniško besedno zvezo in jo postavljajo v neko razmerje. V našem primeru pa sledi predlogu **brez** veznik, **da**; to je nesprejemljivo, nezdržljivo. Pravilna zveza je: **ne da bi**!

skozi

Pod tujim, angleškim vplivom se, predvsem z besedili s kulturnega področja, širi poplava predloga **skozi**, in to namesto navadnih, nevtralnih **s/z, v** in podobnih. O tej očitni modi, finosti v izražanju je mogoče več prebrati v novi stalnici revije Dialogi, Jezikovnem kotu, v letošnji številki 7-8.

Dotaknili smo se še predlogov protipomenk **na – s/z** ter **v – iz** (v noči **iz** > **s** torka **na** sredo), pri čemer bi se kazalo dalj pomuditi predvsem pri rabi predlogov pri zemljepisnih imenih, kot so Švedska, Kitajska, Štajerska ..., pa (ne)potrebnosti ponavljanja variantnega predloga (posvetujte se z zdravnikom ali **s** farmacevtom : zaščiti se **pred** samci in **pred** človekom).

Težave so s členki in vezniki:

če

Ob vezniku **če** se vprašajmo, ali gre res za pogojnost (**če bo ..., bo...**) ali pa je to le pogovorna oblika vprašalnega veznika **ali**.

prav tako, tudi ...

Poudarjalne besede (prav tako, tudi, še, že, predvsem, približno ...) morajo stati točno pred tem, kar želimo poudariti. V slovnici je to razloženo s stavkom Naša Mica gre jutri na izlet, ki mu je, za spreminjanje odtenkov pomena, treba dodati členek **tudi** na različnih mestih (tudi naša Mica, naša Mica tudi gre, Mica gre tudi jutri, gre jutri tudi na izlet).

sicer

V novinarskih sestavkih čisto prepogosto uporabljena beseda, ki je smiselna le, če gre za zadržek ali pa navezovanje, npr. v vzročnem priredju ..., v protivnem priredju za uvajanje omejevanje trditve, ki ji nasprotuje trditev v drugem stavku: **sicer** je še mlad in neizkušen, **vendar** zelo spreten (SSKJ). Zgled iz novinarskega članka: *Takšni vrhunci so **sicer** občasni.* (Misel se tu ni nadaljevala) > *Takšni vrhunci **pa so le** občasni.*

temu ni tako!!!

Kot že omenjeno, k posnemanju najbolj vabijo največji 'spački'! Če na drugih mestih dopuščamo, da vdira v zborni jezik pogovornost, se ob skušnjavi uporabiti kalk **temu ni tako** vprašajmo, kako bi na primer doma nekaj strastno zanikali: **ne, ni tako, ni res**, nasprotno pa bi trdili s kratkimi: **tako je, res je**, ne pa s temu je tako!

ne nazadnje

Ko hočemo kot zadnje nekaj dodati, pogosto zasledimo zvezo **ne nazadnje**, kar je, če upoštevamo logiko, neumnost, saj v resnici dodajamo kot zadnje, trdimo pa, da ni zadnje. Primernejše bi bilo **navsezadnje**. Ker pa je to že tako ustaljeno, da tega gotovo ne bo mogoče izkoreniniti, je treba upoštevati vsaj pravopisno pravilnost, torej pisavo narazen: **ne nazadnje**.

Izražanje časa:

pravkar

Prislov **pravkar** marsikdo uporablja za pomen **zdaj, ta hip**, v resnici pa izraža bližnjo preteklost (seja se je pravkar začela: seja se **prav zdaj začenja** : seja se bo vsak hip/zdaj zdaj začela). Bodimo natančni, enako kot smo pri prislovu **jutri**, ki je za izražanje prihodnosti in ob katerem zato nikomur ne bi prišlo na misel, da bi rekel npr. 'jutri je bilo'!

tačas ≠ zdaj, sedaj

Človek, ki iz dneva v dan poroča o podobnem, se pogosto skuša tej rutini izogniti z nadomeščanjem nevtralnih besed s čim drugim, novim ali pa bolj starim, pri tem pa se rado zgodi, da ta 'pomagala' vsebinsko niso ustrezna. Tak primer je zelo moden prislov **tačas**, ki te najprej zaposli z razmišljanjem, ali to pisati skupaj ali narazen, in pri katerem sicer vsi razumemo, da je govor o sedanosti, o zdaj, sedaj, pa čeprav v resnici sploh ne pomeni tega, ampak pomeni **takrat, medtem**. A če lahko uporabniki dodajajo nove pomene drugim besedam, ni razloga, zakaj ga ne bi (!) dajali tudi prislovom. Tudi **zdaj** in **sedaj** bosta morda deležna lektorskega popravka – v govoru (radio, televizija) imamo raje zvenečo obliko **zdaj**, ker je lažje izgovorljiva, krajša, bolj eksplozivna; obliko **sedaj** bo kak starejši lektor preganjal kot preveč podobno srbohrvaškemu sada; sistematični lektorji pa bodo avtorju predlagali, naj se na ravni enega besedila odloči za eno obliko, vseeno katero.

dlje časa

Dlje pomeni **bolj dolgo**, zato je dovolj že samo **dlje** ('časa' je ob tem odveč), **bolj dolgo**, lahko pa rečemo tudi **dalj** in **dalj časa**. Ob opisovanju časa se lahko kdaj spomnimo tudi na natančnejše opredelitve **davi**, **drevi**, **nocoj** in **sinoči** (a jih moramo uporabljati pravilno), nevtralna **včeraj in danes** pa sta manj natančna.

Nekaj dilem s področja samostalnika:

10. letnica, 10-obljetnica

Upoštevajmo, da je **obljetnica** beseda in da štejemo obljetnice z vrstilnimi števniki (te pa pišemo s piko, **10. obljetnica**), **-letnica** pa je drugi del zloženke, torej je le del besede, za številskim izrazom, glavnim števnikom, zapisanim s črkami (**desetletnica**) ali, in to pogosteje, s števki in vezajem (**10-letnica**). Če smo natančni, pa obljetnice in -letnice tudi ne zamenjujemo kar tako med seboj; za zgled, kako je zanesljivo pravilno, naj bosta **poroka in zakon**: praznujemo **10. obljetnico poroke** in **10-letnico zakona**.

prisluhi, déležniki/deléžniki, špekulacija

Ta trojica je zgled tega, da na razvoj našega jezika danes bolj (usodno) vplivajo policisti, novinarji, ekonomisti in drugi uporabniki jezika kot pa jezikoslovci. Ti uporabniki začnejo namreč uporabljati tudi že uveljavljene besede za nove pomene, pa čeprav morda že imamo tudi ustrezno besedo. Tako smo dobili ob **prisluskovanju** še **prisluhe**, kar je prej pomenilo nekaj čisto drugega, slušno zaznavo brez stvarne podlage, torej dozdevanje, da nekaj slišiš, ob slovnični besedi **deléžnik** (adverb) se je pojavil še ekonomski izraz **déléžnik**, za tistega, ki ima pri nečem delež, ker pa je postala ta beseda zaradi svoje pogostnosti kar moden izraz, se je začela uporabljati tudi v pomenu udeleženca, akterja, in to neredko celo z napačnim naglasom, **deléžnik**. Zmeda je torej popolna. **Špekulacij**, ki smo jih dobili iz angleščine, tako da smo se ob prevajanju glagola **to speculate** zadovoljili kar z njegovim zvočnim slovenjenjem, pa ne pozna še niti Slovar novejšega besedja (najdemo ga na portalu fran.si). In medtem ko je bila **špekulacija** do nedavnega še početje, ko se je izkoriščalo padanje in dviganje cen za pridobitev velikega dobička, je danes to najpogosteje samo ugibanje, napovedovanje, predvidevanje, ocenjevanje. Tako pač je, če se lahko gre prevajalca kdorkoli.

dogodek in prireditve

Nekoč smo ločevali med **prireditvami** in **dogodki**, danes pa se zadovoljimo že s tem, da tuji **event** nadomesti slovenska beseda, vseeno katera. A zakaj ne bi prireditvi še naprej rekli prireditvev? To razmišljanje je tema prvega Jezikovnega kota v reviji Dialogi (2017, št. 5-6; [povezava](#)).

Na tej točki smo končali, ker nam je zmanjkalo časa, pripravljeno gradivo o tipičnih napakah v novinarskih besedilih pa obsega še pregibanje, ujemanje, pridevnike, zaimke, glagol, skladnjo in frazeme. V okviru novinarskega festivala Naprej/Forward je 17. novembra predvidena obravnava tujih zemljepisnih imen.

Darja Tasič, lektorica z izkušnjami radijskega lektoriranja, v imenu Lektorskega društva Slovenije